

OVIDIU RAETȚHI

**AVANGARDA
CALIFATULUI**

**O ISTORIE INTELECTUALĂ
A JIHADISMULUI**

LITERA

București
2019

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

www.litera.ro

Avangarda Califatului.

O istorie intelectuală a jihadismului

Ovidiu Raetchi

Copyright © 2019 Grup Media Litera

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Corector: Georgiana Enache

Copertă: Raluca J. CD

Tehnoredactare și prepress: Anca Suciu

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

DESCRIEREA CIP A BIBLIOTECII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

RAEȚCHI, OVIDIU

Avangarda Califatului: O istorie intelectuală a jihadismului / Ovidiu
Raetchi – București: Litera, 2019

ISBN 978-606-33-4525-8

297

329.7

Cuprins

Introducere. Un mănunchi de idei.....	13
1. De la Renașterea arabă la islamism	31
Creștere, apogeu, criză	31
Generația renascentistă egipteană. Hassan al-Attar și Riffa al-Tahtawi.....	36
Reforma în Imperiul Otoman. Ibrahim Șinasi și Namik Kemal	40
Generația modernizatorilor islamici. Revivalismul. Al-Afghani și Muhammad Abduh	44
Rashid Rida. Drumul de la revivalism la islamism	53
2. Nostalgia Califatului și emergența wahhabismului	57
Problema califului în contextul prăbușirii Imperiului Otoman	57
Contrarenașterea: wahhabismul. Întoarcerea lui Ibn Taymiyyah	62
3. Prima filieră egipteană: Islamismul politic. Hassan al-Banna și Frăția Musulmană	70
O criză a identității arabe	70
Sufism și caritate. Rezistența împotriva misionarilor creștini	73
Mobilizarea politică islamistă	77
„Coranul este constituția noastră“	82
Revanșa islamului împotriva Occidentului	85

Respectarea accesului în sistemul politic	90
Militarism și jihad. Aparatul Secret al Frăției	92
Spirala violenței	96
4. Filiera indo-pakistaneză: Sayyid Abul-Ala Mawdudi și Sayyid Abul-Hassan Nadwi. Teocrație și jahiliyyah	100
Mawdudi: Către un stat islamic cu puteri depline	100
Nadwi: O filosofie islamistă a istoriei	106
5. A doua filieră egipteană: Doctrina jihadistă.	
Sayyid Qutb	108
Epoca lui Nasser	108
Islamizarea unui liberal	113
Biblia jihadismului: <i>Pietre de hotar</i>	115
„Occidentul se prăbușește!“	117
„Trebuie să reinviem islamul!“	119
Epoca ignoranței. Jahiliyyah	121
Avangarda vizionară. Jihadul	125
6. A treia filieră egipteană: Shukri Mustafa și Faraj.	
Jihadismul revoluționar. Excomunicare și regicid	131
Shukri Mustafa și excomunicarea universală	131
Muhammad Abd al-Salam Faraj:	
„Asasinați principele mongol!“	136
7. Prima filieră palestiniană-iordaniană: Jihadul defensiv ca datorie universală. Abdullah Azzam	147
Pentru jihad, formați 42708... ..	147
Fedain și doctor în teologie	148
Maktab al-Khadamat	152
Baza solidă. Jurisprudența jihadului	156

8. Filiera iraniano-libaneză: Ali Shariati și Ruhollah Khomeini. Martiriu și teocrație	163
Sartre și Muhammad	163
O teorie a martiriului	164
Ayatollahul: Puterea îi aparține doar lui Allah!	165
9. A patra filieră egipteană. Jihadismul ofensiv.	
Omar Abdel-Rahman și Ayman al-Zawahiri	169
Omar Abdel-Rahman. Jihadul vine la New York	169
Ayman al-Zawahiri. Globalizarea jihadismului egiptean	176
Perioada egipteană	177
Alianța cu bin Laden	179
Ridicarea mizei: război împotriva Americii	181
„Recolta Amară“. Critica la adresa Frăției Musulmane și a lui Hassan al-Banna: „Acest măr a avut un vierme încă din anii 1940“	183
Respingerea fatwei șeicului Bin Baz	187
Jihadul mondial: „Cavaleri sub stindardul Profetului“	189
Loialitate și separare. Reîntoarcerea la Ibn Taymiyyah și Faraj	197
10. Frăția Musulmană și mișcările islamiste	
la nivel național	199
Patru tipologii: Iordania, Siria, Tunisia și Algeria	199
Cazul iordanian: tensiune instituționalizată și conflict loial	200
Cazul sirian. De la participare politică la jihad	203
Cazul tunisian. Refuzul radicalizării în fața represiei	209
Cazul algerian. De la triumf electoral la război civil	213

11. Filiera saudită: Osama bin Laden. Jihadul global	217
Un tânăr frate musulman... ..	217
Rătăcit printre frați și format de Frăție	218
Eroul din Afghanistan	220
Veteranul inutil.....	222
Al-Qaeda și războiul împotriva Americii.....	225
„Îngropat în mare“	227
„Declarația de război împotriva americanilor care ocupă Țara celor două Locuri Sfinte“	229
Cum poate fi învinsă America?.....	232
12. A doua filieră palestiniano-iordaniană:	
Abu Musab al-Zarqawi – Șeicul masacrelor.....	235
Jihadistul cu tatuaje și bicepsii umflați.....	235
Scrisoarea din Irak: Planul de acțiune.....	246
Managementul sălbăticiei. Jhadiștii citesc Hobbes	248
13. Filiera irakiană: Abu Bakr al-Baghdadi.	
Califatul și moartea ca reality-show	252
Predica de la Mosul	252
Încleștarea dintre Bine și Rău de la Dabiq. Atomizarea terorii.....	260
Epilog. Sfârșitul jihadismului	264
Note	269
Bibliografie	284

*Femeilor din familia mea,
pentru că nici o ideologie a urii nu poate pătrunde
acolo unde se găsește deja o iubire
de mamă, fiică sau soție.
Pentru fetele mele, Sofia și Agata,
pentru soția mea, Laura,
pentru mama mea, Olimpia.*

INTRODUCERE

UN MĂNUNCHI DE IDEI

New York, Statele Unite ale Americii.

18 septembrie 2001

La o săptămână după atentatele din 11 septembrie 2001, anchetatorii FBI descoperă într-o servietă care îi aparținea lui Mohamed Atta, coordonatorul atacurilor și unul dintre jihadiștii care au pilotat un avion American Airlines în Turnurile Gemene din New York, un misterios document, care va fi denumit de cercetători „Biletul de sinucigaș” sau „Instrucțiunile finale”. Acest document, deși atribuit formal lui Atta, nu este semnat și ar fi putut fi scris, la fel de bine, de un teolog afiliat al-Qaeda sau chiar de un lider terorist precum al-Zawahiri. El trece în revistă modul în care trebuie să-și petreacă un atentator sinucigaș – un *shahid* în limbaj jihadist – ultimele ore din viață, începând cu pregătirea trupului pentru moarte („Epilarea părului în exces de pe corp și aplicarea de parfum”; „spălarea rituală”) și terminând cu poziția corpului („Deschide-ți pieptul!”) și ultimele cuvinte rostite în „secundele dinaintea țintei”, în clipa morții („Nu există alt Dumnezeu în afara lui Dumnezeu și Muhammad este Profetul său”, adică chiar *shahada*, profesiunea de credință a musulmanilor).¹

Din „Instrucțiunile finale” scrise – sau măcar aplicate – de Mohamed Atta aflăm că un *shahid* trebuie să-și petreacă noaptea de dinaintea atacului sinucigaș „stând treaz... și cerând în rugăciune victorie, îmbărbătare, triumf clar”.² În cursul veghei nocturne el trebuie „să păstreze o atitudine pozitivă: între tine

Respectarea ta mai sunt doar câteva momente și vei începe viața și plecarea ta mai sunt doar câteva momente și vei începe viața fericită și pe placul lui Dumnezeu alături de profeți, sfinți și martiri, care sunt cei mai buni companioni³. Hainele alese pentru martiriu trebuie să fie strânse pe corp: „Strânge-ți pantofii bine și poartă șosete care stau în pantofi și nu ies din aceștia⁴. Chiar și drumul cu taxiul către aeroport sau momentul când se ajunge aici sunt puternic ritualizate: „În timp ce taxiul te duce la aeroport, recită în mod repetat invocația către Dumnezeu... Când ajungi și vezi aeroportul și cobori din taxi, recită invocarea locului⁵. O stare de bucurie vigilentă le este recomandată atentatorilor pe măsură ce depășesc punctele de control din aeroport, atât din rațiuni teologice, cât și pentru a nu stârni suspiciunea forțelor de ordine: „Nu arăta semne de confuzie sau tensiune. Fii fericit și bine dispus, fii relaxat și simte-te în siguranță, pentru că ești angajat într-o acțiune pe care Dumnezeu o iubește și de care va fi satisfăcut. Vei fi în curând, cu permisiunea lui Dumnezeu, cu miresele cerești în paradis. Zâmbeste în fața morții, o, tinere!⁶

Rugăciunile și invocațiile sunt strict ordonate, pentru a păstra mintea ocupată și a nu lăsa anxietatea să se instaureze. Fiecare prag depășit cere o rugăciune specială: „Când pășești în avion și îți ocupi locul, recită invocațiile și implorările cunoscute, pe care le-am menționat înainte și menține-te ocupat cu pomenirea repetată a lui Dumnezeu (...). Apoi vei vedea că avionul se va opri, apoi va decola. Aceasta este ora întâlnirii dintre cele două tabere. Recită implorări către Dumnezeu⁷. Din punct de vedere teologic, uciderea pasagerilor este explicată prin legile războiului din epoca Profetului, legi consemnate în Coran: „Consideră că acesta este un raid... Cere-i lui Dumnezeu să îți ofere martiriul atunci când ești în atac, nu în retragere... Apoi aplică obiceiul consacrat al prizonierilor de război. Capturează-i și ucide-i... Nu uita să iei o parte din pradă, chiar și un pahar cu apă, să bei din el și să-l oferi fraților tăi să bea, dacă e posibil. Când momentul adevărului se apropie și ora zero a ajuns la tine, deschide-ți pieptul pentru a îmbrățișa moartea pe calea lui

Dumnezeu... După aceea, cu voia lui Dumnezeu, întâlnirea este în Paradisul Cel Mai Înalt, în compania lui Dumnezeu⁸.

Pentru un cititor din spațiul occidental, obișnuit cu puternica valorizare a vieții cu rădăcini atât în tradiția iudeo-creștină, cât și în cea iluministă, un astfel de text generează un disconfort fizic spontan. Faptul că 19 atentatori sinucigași au putut respecta cu fidelitate, fără ca măcar unul dintre ei să se piardă cu firea, prescripțiile „Instrucțiunilor finale“, mergând cu tenacitate spre moarte și purtând alături de ei sute de victime nevinovate, inclusiv copii (considerați „pradă de război“) arată că ideile jihadiste au o forță care sfidează atât instinctul de autoconservare sădit în noi de natură (instinct care, dintr-o perspectivă medicală, ar trebui să fie mai puternic decât o idee sau un sistem de idei), cât și sentimentele mai sofisticate și nobile, cum ar fi mila sau refuzul de a provoca suferință unui copil.

Colombo, Sri Lanka. 21 aprilie 2019

La aproape două decenii distanță de atacul al-Qaeda din 11 septembrie 2001, pe 21 aprilie 2019, ISIS a inspirat o operațiune sinucigașă de mari proporții în Sri Lanka. Trei biserici și trei hoteluri au fost aruncate în aer, fiind uciși 258 de oameni. Pentru a produce acest carnagiu, nouă oameni s-au sinucis folosind încărcături explozive de mare putere. Aceștia proveneau din rândul unor familii bogate și aveau studii la universități occidentale.⁹

În centrul operațiunii teroriste din Sri Lanka s-au aflat doi frați, Inshaf și Ilhan, de 33 și de 31 de ani. După ce aceștia s-au aruncat în aer și poliția a ajuns la domiciliul lor, soția lui Ilhan, Fatima, care era însărcinată, și-a adunat în jurul său cei trei copii și s-a aruncat la rândul său în aer. Toți au fost pulverizați. Nu a fost o reacție necontrolată a unei mame speriate: alături de soțul ei, Fatima jurase supunere ISIS în cadrul unei ceremonii filmate cu câteva zile înainte. Așa a găsit puterea de a-și ucide cei trei fii și fătul din pânțece.

În acest caz, forța narcotică a ideilor jihadiste nu a anihilat doar instinctul de supraviețuire, ci și pe cel de părinte – singurul care, în teorie, ar putea învinge egoismul nostru natural.

Amman, Iordania.

9 noiembrie 2004 și 9 noiembrie 2005

Pe 9 noiembrie 2004, regele Abdullah al II-lea al Iordaniei – stat sărac în resurse, care reușise să supraviețuiască într-o zonă critică a Orientului Mijlociu grație bunei selecții a propriilor idei, comunității puternice de *intelligence* și flexibilității intelectuale a elitelor – prezidează o mare adunare clericală unde e adoptat Mesajul de la Amman. Această declarație e susținută de sute de ulemale – învățați din toată lumea musulmană. În contextul masacrelor provocate în Irak de Abu Musab al-Zarqawi, iordanianul asociat al-Qaeda, Mesajul de la Amman proclamă că misiunea islamului este bazată pe rațiune, violența și cruzimea fiind interzise; el mai spune că toți musulmanii trebuie să se poarte cu oamenii așa cum vor ei înșiși să fie tratați și că toleranța și iertarea sunt calități care fac cinste unui bun musulman. Teologii merg și mai departe, explicând că a atenta la viața cuiva este echivalent cu a atenta la viața umanității, fiind unul dintre cele mai grave păcate.

Această provocare la adresa ideilor jihadiste s-a dovedit atât de severă, încât va primi un răspuns pe măsură din partea lui al-Zarqawi. Pe 9 noiembrie 2005, la exact un an după lansarea doctrinei anti-jihadiste, trei hoteluri din Amman (Days Inn, Grand Hyatt și Radisson SAS) au fost atacate concomitent de atentatori sinucigași care s-au aruncat în aer, omorând 57 de persoane. Dintre aceștia, 36 erau iordanieni, ca și al-Zarqawi.

Kabul, Afghanistan. 4 iunie 2018

Mai mult de 2 000 de clerici musulmani, de ulema, se strâng la Kabul, într-un Mare Consiliu, pentru a dezbate statutul violenței și al atentatelor sinucigașe în islam. După îndelungate dezbateri,

aceștia adoptă o fatwa care proclamă că atacurile sinucigașe sunt interzise (haram) de legea islamică, uciderea sub orice formă constituind un păcat. Ei mai anunță că taberele implicate în războiul afgan trebuie să înceteze lupta, aceasta neavând un caracter „sacru“, ci unul ilegal, care nu are rădăcini în legislația sharia. Singurul efect al unui astfel de conflict este vărsarea de sânge musulman nevinovat, lucru interzis de religia lui Muhammad. Proclamația statuează: „Folosirea oamenilor, cea mai nobilă dintre creaturi, ca unealtă de război este o lipsă de respect la adresa umanității“.¹⁰

ISIS răspunde în maniera lui al-Zarqawi: un atentator kamikaze se detonează chiar la ușa Consiliului, în timp ce ulemalele afgane plecau satisfăcute de faptul că proclamaseră pacea. Cel puțin 14 dintre clerici și-au pierdut viața. Un contraargument violent – explozibil contra cuvintelor –, care arată cât de importantă este *lupta pentru idei* în lumea musulmană.

Despre această luptă vorbește cartea de față, în care personajele sunt relevante numai în măsura în care au contribuit la elaborarea sau reformularea teoriilor islamiste și jihadiste. Cum a condus contactul lumii musulmane cu modernitatea occidentală la o doctrină a Războiului Sfânt și a martiriului? Prin ce proces de distilare ideologică a devenit strivirea unui avion de o clădire din Manhattan sau aruncarea propriilor copii în aer un gest de pietate religioasă?

Islamism și jihadism

Jihadismul reprezintă o *mutație genetică* în interiorul islamismului, ideologie apărută în prima parte a secolului XX, cu scopul de a transforma principiile credinței musulmane într-un instrument de mobilizare politică pentru a obține accesul la putere. În diferite forme și concentrații, unele proiecte de tip islamist au triumfat, controlând sau transformând profund arhitectura unor

state. În Iran, de pildă, în lumea șiiită, o forță islamistă aliată cu structuri clericale conservatoare a preluat conducerea în 1979. În Pakistan, mișcarea islamistă fondată de scriitorul Mawdudi în anii 1940 a fost parțial integrată în aparatul statal în anii 1970. În Arabia Saudită, o doctrină islamistă controlată de elita politică și teologică, wahhabismul, a fost folosită cu succes de Casa de Saud pentru a-și mobiliza supușii în războaie de cucerire și a-și asigura ulterior loialitatea acestora pe termen lung.

În toate aceste spații, fiind confruntat cu sarcina exercitării puterii – care obligă la pragmatism și compromis – islamismul politic nu și-a dezvoltat plenar latura radicală. Lucrurile au stat altfel în mediile ostile, unde proiectele islamiste au eșuat, fiind confruntate cu umilința, înfrângerea și pedeapsa. În astfel de contexte, o parte dintre islamiștii îngenucheați se vor cufunda și mai mult în religie, atât pentru a îndura suferința, cât și pentru a găsi în ea noi justificări pentru a continua și extinde lupta. Acesta este momentul în care se produce *mutația genetică* despre care vorbeam – cea care transformă islamismul în jihadism.

Dacă islamismul pleacă în general de la premisa că accesul la putere al unei forțe cu puternice convingeri musulmane trebuie să aibă loc cu acordul societății în ansamblul său, printr-o reeducare islamică a comunității, printr-o „revoluție morală” amplă, jihadiștii consideră că această soluție organică nu mai este posibilă din cauza inamicilor interni (musulmanii „apostați”, care au trădat religia), a celor externi (Occidentul) sau, și mai frecvent, a unei alianțe între cele două. Din acest motiv, aflați într-o gravă poziție de inferioritate, de care sunt conștienți, ei lansează un război asimetric cu propriile guverne, cu state pe care le consideră ostile sau cu întreaga civilizație occidentală, definindu-se drept o „minoritate avansată” pe modelul partidului bolșevic, care va reuși să producă un șoc politic major prin lovitură de amploare, cu impact emoțional, ridicând astfel la luptă întreaga societate musulmană.

Palestina este un astfel de mediu în care mutația genetică jihadistă a fost favorizată de conflictul arabo-israelian și unde înfrângerile suferite în războaiele din 1948 și 1967 au creat premisele unei radicalizări a islamismului (rezultatul fiind, între altele, Hamas). Totuși, leagănul jihadismului, punctul nodal spre care conduc toate firele istoriei intelectuale a acestui fenomen este Egiptul, care era în prima parte a secolului trecut cea mai importantă forță culturală, politică, militară și economică a lumii arabe și musulmane. În Egiptul care găzduia cele mai importante instituții culturale ale islamului (al-Azhar), dar și ale occidentalizării Orientului Mijlociu (biblioteci, operă, teatre) s-a născut prima mare forță islamistă în sens modern: Frăția Musulmană (*al-Ikhwān al-Muslimīn*).¹¹ Tot aici a ajuns la apogeu, prin Gamel Abdel Nasser, ideologia panarabismului socialist, care respingea premisele unei societăți fondate pe Coran. În confruntarea dintre cele două blocuri culturale a ieșit câștigător Nasser, care avea de partea sa armata și aparatul birocratic, ceea ce a făcut ca islamiștii din prima generație egipteană să cunoască gustul înfrângerii și al închisorii. În acest mediu ostil a început marea mutație genetică care va face posibil jihadismul.

O parte dintre liderii acestei generații islamiste au încercat să mențină o linie moderată, orientată spre transformarea societății pe calea revoluției morale musulmane. Această grupare, aplecată spre *dawa* (predică, popularizare, invitație la islam), va inspira diferitele subunități naționale ale Frăției Musulmane care au încercat și încearcă și astăzi să se integreze în sistemele politice legitime. A doua grupare a ales însă calea jihadului. Într-o primă fază, acest jihad a fost unul revoluționar (anii 1970–1980), scopul său fiind preluarea puterii într-o țară musulmană pentru întemeierea unui Califat; ulterior, în anii 1980–1990, jihadul purtat de această grupare mutagenă desprinsă din Frăția Musulmană a devenit unul defensiv, concentrat pe apărarea Afghanistanului în fața invaziei sovietice; în sfârșit, din a doua parte a anilor 1990, o alianță între jihadiștii revoluționari egipteni și jihadiștii

defensivi care au luptat în Afghanistan a declanșat jihadul ofensiv împotriva lumii occidentale, formând al-Qaeda.

Unul dintre motivele pentru care încadrarea teoretică și definiția politică a Frăției Musulmane „sistemice” în raport cu mutația jihadistă se dovedește dificilă și controversată îl constituie continua circulație și intersectare dintre ideile celor două familii cu trecut comun. Ele nu evoluează în medii distincte, sever izolate, ci răspund provocărilor comune cu care se confruntă lumea musulmană. Uneori, cele două familii ideologice consangvine se reîntâlnesc în opinii: jihadul defensiv din Afghanistan, de pildă, a fost încurajat atât de către islamiștii moderați, cât și de către jihadiști; atunci când interzicerea vâlului islamic e pusă în discuție într-un stat european, liderii al-Qaeda și cei ai Frăției Musulmane vor folosi un limbaj comun. Alteori însă, pozițiile sunt diametral opuse, cu precădere în chestiunea jihadului ofensiv, a terorismului sau a atacurilor sinucigașe. Totuși, pentru ca problema să fie și mai complicată, nici această separație nu funcționează cu precizie de ceasornic. Există cazuri în care membri ai Frăției Musulmane sistemice se implică în acțiuni sângeroase, radicalizându-se accelerat. Dar avem și situații în care, în mod paradoxal, jihadiști din vechiile generații îi îndeamnă la moderație și reținere pe cei din noul val, așa cum palestinianul Azzam a făcut cu egipteanul al-Zawahiri și cum al-Zawahiri însuși va fi nevoit să o facă cu al-Zarqawi. În anul 1997, de pildă, în cadrul Grupului Islamic egiptean a avut loc o sciziune între al-Zawahiri, care pleda pentru o continuare a jihadului și o îndreptare a acestuia împotriva Statelor Unite, și, pe de altă parte, un grup care considera că violența de tip terorist eșuase și că se impunea o revenire la politica nonviolentă și la predica socială (*dawa*); între cei care considerau întemeiată o întoarcere la acțiunea sistemică și pașnică a Frăției Musulmane se afla chiar fratele lui Ayman al-Zawahiri, Muhammad, lucru care ne arată cât de complicată și de instabilă este reacția „chimică” dintre islamiști și jihadiști. În aceste condiții, atât analiștii politici, cât și universitarii sau

liderii occidentali vor găsi argumente pentru a susține oricare din aceste două teze:

- a. Frăția Musulmană și mișcările islamiste similare constituie un mediu de recrutare și dezvoltare pentru grupările jihadiste;
- b. Frăția Musulmană și mișcările islamiste similare reprezintă un mediu de socializare politică care împiedică o parte a musulmanilor cu viziuni conservatoare să se radicalizeze în direcția jihadistă, păstrându-i pe aceștia în zona acceptării unui sistem politic legitim și pluralist.

În general, opțiunea pentru una din aceste două variante este influențată de profilul ideologic al universitarului sau politicianului care face alegerea. Liberalii și progresiștii vor accentua funcția pozitivă a Frăției Musulmane și vor dezvolta politici menite să o încurajeze, considerând că accesul la putere îi va modera și mai mult abordările. Conservatorii occidentali vor respinge această ipoteză, arătând că, după accederea la putere în Egipt, *al-Ikhwan al-Muslimin* a încercat o modificare a constituției care intra în conflict cu principiile pluralismului. În formele cele mai combative, această tabără conservatoare occidentală ajunge până la dorința de a defini Frăția Musulmană drept un grup terorist, așa cum ar dori președintele egiptean Abdel Fattah el-Sisi, președintele american Donald Trump sau senatorul republican Ted Cruz. În realitate, aceasta ar fi o repetare a istoriei: atât regimul Nasser, cât și cel condus de președintele Anwar Sadat au tratat Frăția Musulmană, în anumite etape ale mandatului lor, ca pe o organizație teroristă în ansamblul său, trecând la arestări în masă și chiar execuții. Efectul a fost însă perfect contrar obiectivului asumat: mediul din închisori a oferit prilejul optim pentru mutația genetică jihadistă, iar condamnarea la moarte a lui Sayyid Qutb l-a transformat pe acesta în martirul de care cauza jihadistă sunnită avea nevoie.